

MUSSOLINI

N^{EVÉT} BEÍRTA a magyar történelembe és minden magyar szívébe. Nélküle nem ünnepelhettük volna a Felvidék felszabadulását. Bármennyire értékeljük is német szomszédaink és fegyvertársaink támogatását, Hitler kancellár erélyes helyállását, lengyel barátaink lelkes, valóban testvéri együttérzését és nagyon értékes diplomáciai segítségét, a délszláv királyság korrekt magatartását, sőt — amiről szó nem esett, de szintén a mérlegbe helyezendő — a müncheni egyezményt aláíró két másik nagyhatalom, Anglia és Franciaország jóindulatú passzivitását: a Duce nélkül meg nem értük volna, vagy nem ily korán ezeket az örömteli napokat.

A nemzet kimondhatatlan, örök hálája övezi azokat a történelemben növő jelenkori nagy magyarokat, akik húsz év fáradhatatlan és előre látó, soha nem csüggedő munkájával előkészítették a felszabadulást s kivívták annak első nagy győzelmét. A Gondviseléstől küldött, éppoly bölcs mint erélyes, testben és lélekben magyar Államfő vezérletével, az ő ihletével és akaratából folyt ez a munka. Külpolitikailag gróf Bethlen István indította el azt az irányt s vetette meg az olasz barátsággal azt az alapot, amelyen a sikerhez, a nemzeti vágyak teljesítésének első részéhez jutottunk. Ezen az úton lassan, de következetesen, nyílegyenesen haladtunk s Bethlennek a kormányon egyik utóda sem tért le róla. Szerencséje volt a nemzetnek, hogy a folytonosságot a diplomáciai lebonyolításban egy oly kiváló és tapasztalt férfi képviselte, mint Kánya Kálmán, Európa egyik legelső diplomata-művésze. S a modern tudomány minden eszközével felvértezten, szívósan, zajtalanul, retorika nélkül, de a tények terén annál alaposabban gyűjtötte a lezárolás adatait egy másik európai mértékű magyar: Teleki Pál gróf. Gömbös Gyula tüzes magyarsága szötte tovább az olasz-magyar barátságot és kovácsolta, magyar vonatkozásban, a róma-berlini tengelyt. Méltatnunk kell Bethlen tíz éven át volt első munkatársának, mondhatnék politikai tanítványának, Darányi Kálmánnak érdemeit, aki tiszta szándékaival, bő kormányzati tapasztalataival, nyugodtságával és hűségével mindkét tengelyhatalom bizalmát meg tudta nyerni. Rendkívüli felkészültséggel, a politikai hivatás és felelősségtudat eszményi felfogásával fogta meg a kormány kerekét s az askéta önfeláldozásával, ingadozás nélkül vezette a hajót a komáromi révbe Imrédy Béla, az ország jelenlegi miniszterelnöke. A sikeres

külpolitika mellett nem szabad megfedkezünk a gróf Klebelsberg Kunótól oly zseniálisan kezdeményezett magyar kulturális külpolitikáról, melyet, különösen a kultúregyezmények megkötésével, a tudomány és a művészetek istápolásával, nem utolsó sorban pedig a maga nagy tudományos tekintélyével és vonzó emberi kvalitásaival, fejlesztett tovább Hóman Bálint. Minden mást megelőz azonban a most visszatért testvéreinknek és méltó vezéreiknek érdeme, meg nem torpant kitartása, szenvedésektől edzett elszántsága. Hősi küzdelmük új mithoszt teremtett, új érzést fakasztott a magyar lélekben, a magyar hazaüsnagnak új értelmet adott, amelyre régen vártunk és vágytunk. Megtisztult magyarságuktól várjuk belső sebeink gyógyulását, ami magunknak nem sikerült.

De mind ez a szent akarat nem lett volna elég a győzelemhez, ha Mussolini, több mint tíz esztendeje világgá nem kiáltja a magyar igazságot, amelyért azóta sem szűnt meg küzdeni. Nem értünk volna célt, ha a legutóbbi hónapok nemzetközi tárgyalásai során, a legnagyobb eréllyel és a legnagyobb súllyal szőnyegre nem vetette volna a magyar kérdést. Nem ismerjük a müncheni tárgyalások, sem a döntőbírósi megbeszélések részleteit, vagy — ha ilyenek egyáltalán készültek — titkos jegyzőkönyveit, mégis a magyar közvélemény a zárt ajtók mögül kiérezte nagy pártfogónk, Mussolini meleg, őszinte és különleges támogatását. A magyar nép előtt szinte mithikus alakká nőtt a Duce. Azok a bátor és félre nem érhető, a diplomácia hagyományos körmönfont stílusától eltérően megfogalmazott szavak és mondatok, melyekkel a magyar igazságért síkra szállt, a magyar revíziós küzdelmeknek szinte jelmondataivá lettek, a magyar köztudatba mélyen belevésődtek. Senki, idehaza sem, politikus, közíró vagy költő nem tudta oly megkapóan, hatásosan, annyira mai nyelven kifejezni a rajtunk esett igazságtalanságot, mint ő. Es nem is egyszer. Ezek a kijelentései közszájon forognak, beszédeinek magyar fordításában összegyűjtve is megjelentek. Nem alkalmilag tett, udvariassági kijelentések, hanem egy átgondolt külpolitikai program kifejezői, amelyért több mint tíz éven át szívósan küzdött, s amelynek első, nehezebb részét meg is valósította. Nem egész egy évvel kormányra lépte után, 1924 szeptember 26-án jelentette ki a magyar képviselők küldöttsége előtt, bogy „külpolitikájának egyik tengelye a magyarok iránti aktív szimpátia“. 1928 március 28-án a Daily Mail közölte Magyarországgal kapcsolatban nevezetes kijelentését: „... a békeszerződés nem lehet egy nép sírja.“ 1936 novemberében mondotta a milánói dóm előtt tartott beszédében: „Mindaddig, amíg Magyarországnak nem szolgáltatnak igazságot, a Dunamedencében békéről beszélni nem lehet... Talán kínálkozik a közeljövőben olyan ünnepélyes alkalom, amely lehetővé teszi majd Olaszországnak, hogy ezekről a Magyarországgal iránti igaz érzelmeiről komoly tettekkel tegyen bizonyosságot“. 1936 november 27-én, Horthy Miklós kormányzó olaszországi útja alkalmából így szólt a nápolyiakhoz: „Nápolyiak! Egy harcban meg-edzett, munkában kipróbált, régi, dicsőséges hagyományait ápoló nemzet vezére jön közöttek! Fogadjátok méltón, forró lelkesedéssel. Annyi szenvedés után ez a nemzet megérdemli a jobb jövőt, súlyos

sebeinek meggyógyítását... Éljen Horthy Miklós, Magyarország kormányzója! Éljen Magyarország!”

Mussolini kijelentései, nyílt és határozott állásfoglalása nemcsak a külföldön tettek nagy szolgálatot a magyar ügynek, hanem nagyban hozzájárultak, hogy a magyarság ne csüggedjen, ne veszítse el hitét, ne rögződjék bele, minden legyengülése ellenére a trianoni állapotba. Nagyban segítette morális talpraállásunkat és bizakodásunkat. Nem is szólva arról, hogy állásfoglalása a saját hazájában milyen meleg, baráti, testvéri légkört teremtett Magyarország számára. Bár Mussolini kormányraléptét rövid néhány évvel előzte meg a világháború, amelyben mint ellenfelek állottunk Olaszországgal szemben, s bár a régi osztrák-magyar külpolitika nem tudott, talán nem is akart felmelegedni déli szövetségese iránt: Mussolini Itáliájában otthon éreztük és érezzük magunkat, minden oldalról megértést, megbecsülést, szeretetet tapasztalunk. A magánosokat, akár az egyszerű turistát is épp oly melegséggel fogadják, mint a hivatalos személyeket. Jól esett és jól esik, hogy megbecsülik képességeinket, nemzeti karakterünket és igyekvéseinket, megértik fájdalunkat, amelyet hosszú időn keresztül ők maguk is átéltek és nagy történeti lendülettel legyőztek. Az olasz irredentizmus emléke megértette a mi törekvéseinket.

Sehol másutt szellemi életünk, irodalmunk és művészetünk nem talált oly meleg fogadtatásra és méltánylásra, mint Olaszországban, az olasz sajtóban, színpadaikon és nagytekintélyű képzőművészeti kiállításainkon. Mily jól esett látnunk ezt a megértő, szinte tüntető támogatást, amiben a világművészet nagy fórumain, Rómában és Velencében, Firenzében és Milánóban, a Biennálékon és a Triennálékon részesültünk, még ajkban a nehéz években, amidőn Európa nagy része idegenül állott törekvéseinkkel, nem egyszer ellenségesen kultúránkkal szemben. Mussolini maga járt elöl íróink és különösen művészeink méltánylásában, kiállításainkon buzdításaival és valóban bőkezű támogatásával; nem volt az a kitüntetés és babér, — pedig ilyeneket bőven arattak művészeink Olaszországban — amely felért volna a Duce elismerő szavával.

Mussolini nemcsak szavakkal volt a magyar ügy szószólója, hanem tettekkel is bebizonyította barátságát. Tizenöt esztendőn keresztül nemzetközi tárgyalásokon, az országunkat érdeklő legkülönbözőbb, politikai, gazdasági, kulturális vonatkozásokban mindig éreztük az ő kormányának vagy kiküldötteinek baráti támogatását, ami nélkül legtöbb esetben nem tudtunk volna helyt állni és sikert elérni. Erről mindnyájan hitet tehetünk, akik sokszor igen nehéz körülmények közt ilyeneken részt vettünk. Ha több ellenféllel álltunk is szemben, egy barátra, Olaszországra mindig és minden feltétel nélkül számíthattunk.

A tett és az akarat embere nem áll meg az üres retorikánál, bár a szónak is művésze. Új szónoki stílust honosított meg, amely nem köntörfalaz, hanem nyílegyenesen talál célba s gránitba faragott, tömör szavakkal fogalmazza meg meglepő, újszerű, bátor mondani-valóját. Soha egy banális mondatot ki nem ejt, ezért hisznek neki, s tudják, amit mond, komolyan mondja és bármily merésznek látszik,

meg is valósítja. Bármennyire is az akarat embere, nem megy fejjele a falnak. Azzal a csudálatos adománnyal bír, hogy tudja, mikor kell cselekedni. Sportnyelven szólva: hallatlanul biztos tempóérzéke van, s mikor támad, kivédhetetlenül talál. A helyes diplomáciai ritmusérzék hozta meg fellépésének döntő sikerét München előtt és a müncheni tárgyalásokon, s mentette meg az utolsó pillanatban az európai békét és Európa sorsát, amely már-már megpecsételtnek látszott.

Különös, egészen sajátos, nem utánozt és nem ismételt világjelenség az ő hatalmas egyénisége. Századunknak kétségkívül legnagyobb embere. Nagy, tüzes szemei élesen néznek a mai zavaros világképbe; meglátják a sötét foltokat, de a fényeket is. Tekintete, akarata, szelleme szuggerálni tudja nemcsak népét, hanem a káoszból kiszabadulni vágyó egész Európát. Nem tartozik azon álpróféták közé, akiket zavaros szándékú impresszáriók végig mutogatnak Európának, vagy akik hamis álarc alatt szónokoltak hűs éven keresztül különböző nemzetközi fórumok elbódult közönsége előtt. Nem a Gandhink, Tagorék, Coudenhove-Kalergiek, de nem is a Stresemannok és Litvinovok fajából való. Korunk hiteles hőse, aki a világ békéjét — de csak az igazság békéjét — őszintén akarja.

Gigantikus méretű alakja bármennyire is a világhorizont fölé emelkedik, mélyen az olasz talajban gyökerezik. Nagy ősök utóda és egyenes szellemi leszármazottja: Augustusé és Julius Caesaré, Dantéé és Macchiavellié, Giobertié és Mazzinié. Nagyszerű szintézise a klasszikus Rómának és az újabbkori Itáliának: ezért szereti és érti meg népe. Az antik Róma eszméjét és eszményét támasztotta fel, innen meríti erejét s vetíti ki népe új nagyságának programját. A római hivatástudat hatja át. Reformjai az olasz talajból sarjadnak, régi olasz intézmények korszerű megújításai. A korporatív állam az olasz középkori város szerkezetéből nőtt ki, a hierarchikus kormányzat a reneszánsz zseni-uralmából. Római gondolat magának Rómának és több más városnak nagyléptékű urbanisztikus rendszere és fejlődése, valamint a hatalmas útépítő program. A Trecentóba, Giottóhoz, s a reneszánsz nagy kezdeményezőihez, Pier della Francescához, Ucellóhoz, Castagnohoz nyúlik vissza az olasz művészet és esztétikai gondolkodás megújítása a Novecento jegyében s felszabadulása a párizsi irányítás alól. A risorgimento vezető szellemének, Mazzini-nak felfogását követte, midőn a jogot szoros kapcsolatba hozta a kötelességgel, a haladást az izzó nacionalista érzéssel. Mussolini mindent a népnek adott, a népért tett és tesz, amelyből maga is származott, s amelynek legnagyobb megtestesítője. A vezetésként azonban a szelekció alapjára helyezte, az arra hivatottak és felkészültek kezébe adta, s a demagógiától végleg megszabadította az olasz politikai életet. Hallatlanul felfokozta népe munkaerejét, bizalmát önmagában és jövőjében. Ujjongó optimizmust öntött belé, s megszabadította attól, hogy a háború után, más népek elbágyadását követve, erőt vegyen rajta a huszas évek spengleri pánik-hangulata.

Mussolini nemcsak politikai Ducéja Olaszországnak, hanem az szellemileg is. Népe nagy vezetője, s kicsiholta belőle legjobb tulajdonságait, egész zsenialitását, mellyel már annyi nagy értéket

ajándékozott az emberiségnek, annyi szellemi világáramlatot indított el. Összhangba hozta a nemzeti élet legkülönbözőbb megnyilatkozásait, kielégítette, egyensúlyba hozta a lélek minden igényét. Megteremtette a békét az Egyházzal, egy több mint félszázados szabaddóművesuralom bizalmatlansága és méltatlan helyzete után. Legelső kormányzati tettei közé tartozott, hogy a Keresztet kítűzette az iskolákban, mielőtt még intézményesen biztosíthatta volna az Egyház jogait az oktatásban, ami szintén nem várható magára sokáig. Visszaállította Itáliában az Egyház tekintélyét és tiszteletét. Olaszország ebben is példát adott.

Csodálatos Mussolininak az az intuíciója, amellyel az állami igazgatás, a gazdasági élet legkülönbözőbb ágaiban, a legbonyolultabb szakkérdésekben el tud igazodni. Csodálatraméltó az a harc, amelyet az olasz gabonatermés fokozásáért folytatott (*battaglia del grano*) és az a szívós és céltudatos munka, melyet az európai politika sötét genfi korszakában bojkott alá helyezett Olaszország gazdasági és ipari ön-ellátásáért páratlan sikerrel végzett és végez ma is. A legnehezebb feladatokban is győzedelmeskedik s a látszólag legmerészebb elgondolásai is igazat adnak neki. Nem hiába lett szállóigévé Olaszországban: „Mussolini ha sempre ragione“, — Mussolininek mindig igaza van.

Népe méltán bálványozza, mert mindent érte tesz. Mindenről tud, legegyszerűbb honfitársa gondját, baját is magáévá teszi. S van még egy nép, a magyar, amely úgy rajong érte, mintha a saját vezére volna, mert ő annak a sorsát annyira szívén viseli, mintha a saját népe volna, önzetlen, nagylelkű, tevékeny barátságával örök hálára kötelezte Magyarországot. Barátsága nem politikai számítás, hanem tényleg benső, őszinte rokonszenv megnyilatkozása. Mit érhetett Olaszország számára pozitíve Magyarország barátsága az európai helyzet súlyviszonyaiban, midőn először kért számunkra igazságot, hiszen hadseregünk akkor alig volt, a nemzetközi politikában el voltunk szigetelve s ellenségeink hatalmuk tetőpontján állottak.

Ez az önzetlenség is római vonás. Az ókori Róma, az első római világbirodalom nemes öröksége, hogy Mussolini Olaszországa a barátságért nem kér árat, a védelem fejében nem kívánja függetlenségünket, vagy nemzeti egyéniségünk gyengülését.

Ismeretes, hogy az olasz egység kivívásában, a közös eszmények szent tüzeiben a magyar katonák is segítségére siettek Itáliának. Tudjuk, hogy ezt a testvéri segítséget a Monti báró alatt küzdő olaszok már a szabadságharc idejében viszonzták, s vérükkel pecsételték meg a közös magyar-olasz sorsot. S a fasiszta Olaszországtól ezekben a hónapokban kamatos kamatokkal kapunk vissza minden segítséget az olaszok iránt érzett lelkesedésünkért. Mussolini és hű munkatársa Ciano busásan viszonzta, amit a marsalai hősök, amit Türr, vagy Tüköry tettek. Ezt tudja és érzi minden magyar, s ezért hangzott a bécsi döntés felejthetetlen napján, a komáromi és kassai napok meghatott forró légkörében a hálás magyar ajkáról épp oly erővel, akár a Piazza Venezián, Rómában, az ütemes kiáltás: *Du-ce, Du-ce, Du-ce!*